

บทที่ 7

ภูมิทัศน์ของการพัฒนา

ในบทที่แล้ว เราได้กล่าวถึงยุโรปในฐานะบ่อเกิดของวัฒนธรรมหรือสถานที่ที่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในชีวิตมนุษย์ได้เริ่มต้นขึ้น สำหรับในบทนี้จะกล่าวถึงภูมิทัศน์ของการพัฒนายุโรปตะวันตกในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและประชากร ถ้าจะเปรียบเทียบยุโรปกับแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมแห่งอื่นของโลกแล้ว จะเห็นได้ว่ายุโรปมีอายุมากกว่าและมีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในภูมิภาคที่กว้างไกลเกินกว่าแหล่งวัฒนธรรมอื่น ๆ มาก ปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันคือการขัดแย้งระหว่างการยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกของยุโรป เช่น เทคโนโลยีที่ทันสมัย กับข้อห้ามที่เข้มงวดของวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมที่ไม่ใช่ตะวันตกทั่วโลก ศาสตราจารย์ แทร่ จอห์นแคน ได้กล่าวไว้ว่า

"ขณะนี้โลกกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนเป็นแบบยุโรปในหลาย ๆ ลักษณะ สักวันหนึ่งวัฒนธรรมยุโรปอาจกลายเป็นวัฒนธรรมของโลก เพราะความแตกต่างระหว่างภูมิภาคค่อย ๆ เลือนหายไป เมื่อมีการยอมรับเอาวิถีการดำเนินชีวิตของชาวยุโรปมาใช้มากยิ่งขึ้น"

1. วัฒนธรรมยุโรป กระบวนการ "ทำให้เป็นยุโรป" หรือ Europeanization ซึ่งกำลังเกิดอยู่ในขณะนี้สามารถมองเห็นได้ชัดเจนโดยดูได้จากวัตถุหรือสิ่งที่แต่ละท้องถิ่นในชีวิตประจำวันแม้ว่าบริเวณนั้นจะอยู่ห่างไกลเพียงใดก็ตาม เราจะพบชาวเอสกีโมใช้อุปกรณ์เครื่องวิทยุเรดาร์ ชาวเบคูอินที่เคยเร่ร่อนในทะเลทรายกลับอยู่ในอาคารโอโตงเย็นฉ่ำด้วยเครื่องปรับอากาศ สถานที่ที่ครั้งหนึ่งอยู่ห่างไกลกลับกลายเป็นที่ใกล้ ๆ เมื่อมีการค้นพบน้ำมันหรือแร่ธาตุมีค่าในบริเวณนั้น ตัวอย่างในทำนองนี้มีอีกมากมายหลายกลุ่มหลายแห่ง เพราะเหตุใดคนยุโรปและวัฒนธรรมยุโรปจึงมีพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในโลกปัจจุบัน นักภูมิศาสตร์และนักวิชาการหลายท่านได้พยายามหาคำตอบนี้ แม้ว่าจะยังไม่มีใครหาคำตอบที่สมบูรณ์ได้ก็ตาม แต่ความพยายามที่จะตอบก็ได้ออกให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการเข้าใจยุโรปตะวันตกมาก อาทิเช่นความเห็นของศาสตราจารย์รัสเซลล์และนิฟเฟน ในหนังสือชื่อ "โลกของวัฒนธรรม" (Culture Worlds) ว่าคนยุโรปมีความก้าวร้าว (aggressiveness) และความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาตั้งแต่แรกเริ่ม และ

โคแจกแจกลักษณะเด่น ๆ ของวัฒนธรรมยุโรปไว้ดังต่อไปนี้

1. เกษตรกรรมในท้องทุ่ง มีเจ้าของ โคมาศฐานโลก ใช้เครื่องจักรในการผลิตคั่งนั้น จึงให้ผลิตผลต่อแรงงานคนสูง

2. มีอุตสาหกรรม

3. มีการเป็นเมือง

4. มีอาชีพที่เน้นเฉพาะค่านมาก

ต่อมาศาสตราจารย์จอร์แดน โคกล่าวถึงบริเวณที่มีวัฒนธรรมยุโรปว่าเป็นบริเวณโลก เกาทั้งหมด ซึ่งประชาชนมีลักษณะ

1. มีประเพณีของการนับถือศาสนาคริสต์

2. ใช้ภาษาใดภาษาหนึ่งในกลุ่มภาษาอินโด-ยูโรเนียน

3. เป็นคนผิวขาว (คอเคเซียน)

นอกจากลักษณะพื้นฐาน 3 ประการดังกล่าวแล้ว จอร์แดนยังได้เพิ่มรายละเอียดต่าง ๆ ที่เห็นว่าจำเป็นอีก 10 อย่างได้แก่

1. ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างดี

2. ประชาชนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์

3. ประชาชนมีความมอดุคติกันดี

4. อัตราเกิดและอัตราการตายต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยของโลก

5. รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของชาติสูงกว่าของโลกอย่างเด่นชัด

6. ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนเมือง

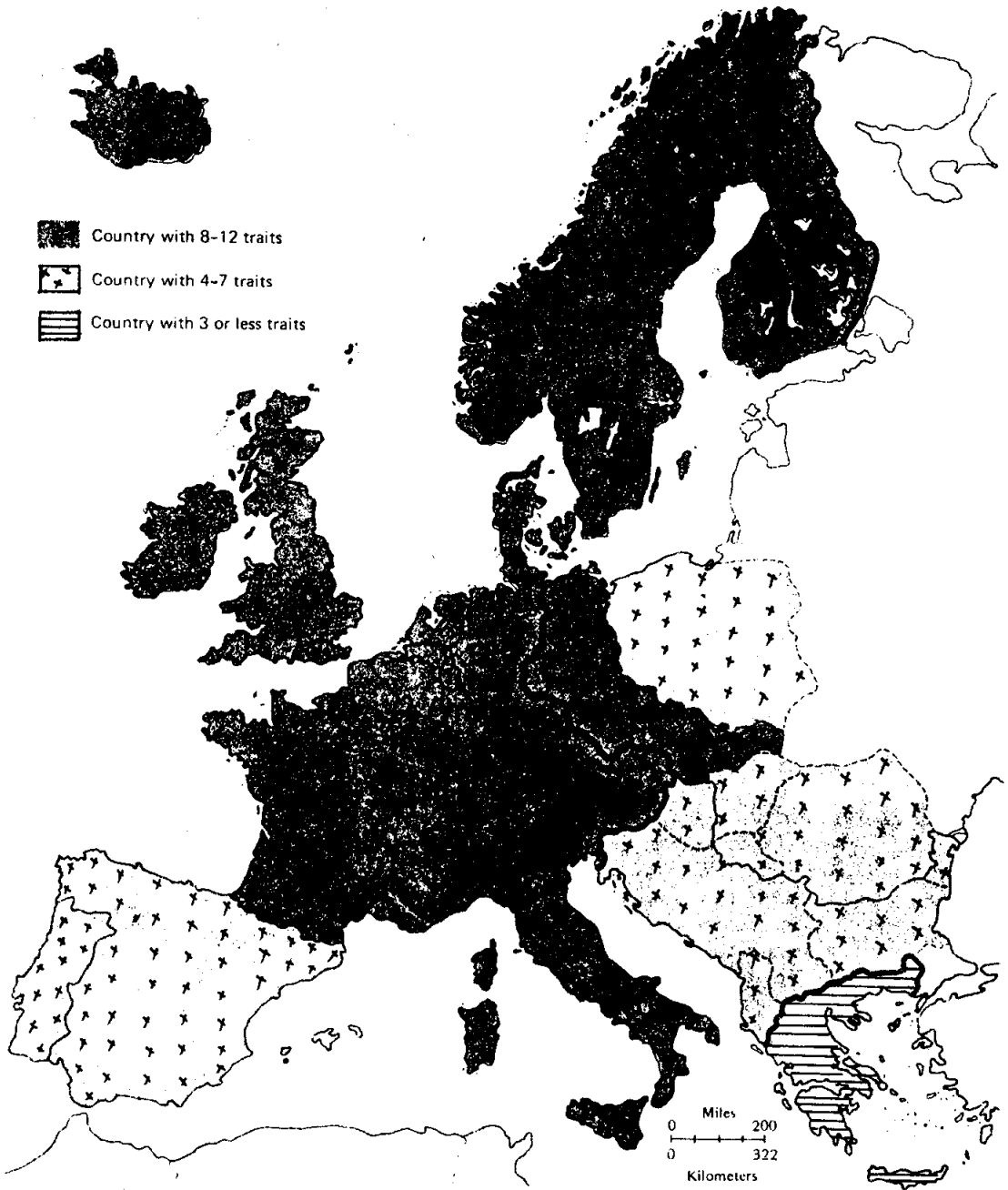
7. เศรษฐกิจเน้นหนักในภาคอุตสาหกรรม

8. เกษตรกรรมเพื่อการค้า

9. ระบบการขนส่งยอดเยี่ยม

10. เป็นชาติที่เกาแก่

จะเห็นได้ว่า 9 จาก 10 ลักษณะที่จอร์แดนเรียกว่าเป็นลักษณะของ "ความเป็นยุโรป (European-ness)" ก็คือลักษณะเด่น ๆ ของประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศที่ร่ำรวยนั่นเอง

รูป 7.1 ลักษณะของความเป็นยุโรป (European - ness)

ตามความเห็นของ แทรี่ จอร์แดน

ต่อไปจอร์แดนได้สร้างแผนที่แสดงถึงบริเวณที่มีลักษณะความเป็นยุโรปมากน้อยแตกต่างกันไปดังปรากฏในรูป 7.1 จากแผนที่นี้จะพบว่าบริเวณที่มีความเป็นยุโรปมากที่สุดได้แก่ บริเวณยุโรปตะวันตกมีอีก 2 ประเทศเท่านั้นที่อยู่นอกภูมิภาคยุโรปตะวันตก แต่มีความเป็นยุโรปมากนั่นคือ เยอรมนีตะวันตกและเชกโกสโลวะเกีย กลุ่มประเทศที่มีความเป็นยุโรปน้อยที่สุดได้แก่โปรตุเกส สเปน และกรีซ ซึ่งมีลักษณะยุโรปอยู่น้อยกว่า 3/4 ของลักษณะทั้งหมด ประเทศทั้ง 3 นี้เป็นประเทศที่ด้อยพัฒนาที่สุดและยากจนที่สุดของยุโรป ดังนั้นเราอาจพอสรุปได้ว่าลักษณะของความเป็นยุโรปมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทางเทคโนโลยีและการอยู่ดีกินดีของพลเมืองของประเทศนั้น

2. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทก่อนว่าวัฒนธรรมของยุโรปได้พัฒนาขึ้นในช่วงเวลาหลายพันปี ในช่วงของวิวัฒนาการดังกล่าวประชาชนชาวยุโรปได้สร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งดงามและหลากหลาย ซึ่งได้นับถือเหตุการณ์ของการพัฒนาเอาไว้ ภูมิทัศน์ของยุโรปตะวันตกในปัจจุบันเป็นผลงานสร้างสรรค์ของประชาชนหลายล้านคนที่ได้มีชีวิตอยู่ ใคทำงาน และได้ตายที่นั่นตั้งแต่แรก เริ่มมีประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่อุดมสมบูรณ์และแตกต่างกันไป เหมือนอย่างที ชอง กอดแมน นักภูมิศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้กล่าววว่า "หยาดเหงื่อไคหลังไหลไปทั่วยุโรปเพื่อที่จะทำให้ภูมิทัศน์ เป็นไปอย่างทุกวันนี้" การศึกษารูปแบบสำคัญ ๆ ของภูมิทัศน์ เหล่านี้ทำให้เราเข้าใจถึงกระบวนการที่ส่งเสริมให้ชาวยุโรปพัฒนาขึ้นมา เป็นทวีปที่มีมาตรฐานการครองชีพทั้งด้านวัตถุและวัฒนธรรมสูงสุด ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือนการศึกษาดังกล่าวจะทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในประเทศยากจนหลายประเทศ ซึ่งต้องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแบบของยุโรป อย่างไรก็ตามการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของยุโรปโดยละเอียดเป็นงานหนักเกินกว่าจะบรรยายในหนังสือเล่มเดียวได้ ด้วยเหตุนี้ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะลักษณะที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ซึ่งได้แก่รูปแบบของการแตกแยกทางการเมือง การแจกแจงประชากร การอุตสาหกรรม (industrialization) การเป็นเมือง (Urbanization) และเกษตรกรรม

3. การแตกแยกทางการเมืองในยุโรปตะวันตก สิ่งหนึ่งที่นักสำรวจดินแดนแลนักล่าอาณานิคมชาวตะวันตกสังเกตเห็นเกี่ยวกับชาวอินเดียนแดงและชนพื้นเมืองอื่น ๆ ก็คือการขาดความรู้สึกของการเป็นเจ้าของในทรัพย์สินหรือที่ดิน ดังที่เอดเวิร์ด ซอยา (Edward Soja) ได้กล่าวไว้ว่า

"ความรู้สึกเกี่ยวกับการรวมตัวทางพื้นที่ของชาวยุโรปตะวันตก มาจากอิทธิพลของความรู้สึกเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน โดยที่ที่ดินนั้นจะถูกตีค่าเป็นสินค้าที่อาจซื้อ ขาย หรือแลกเปลี่ยนได้ในท้องตลาด พื้นที่ที่ถูกมองในแง่ของสิ่งที่สามารถแยกออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยได้ โดยการกำหนดขอบเขตขึ้นมาโดยใช้เทคนิคทางคณิตศาสตร์ และดาราศาสตร์ในการสำรวจและทำแผนที่"

จากแผนที่แสดงที่ตั้งของประเทศในยุโรปเราจะพบว่าคำกล่าวของซอซานั้นเป็นความจริง ในขณะที่พื้นที่ของยุโรปตะวันตกมีขนาดเพียงหนึ่งในสามของประเทศแคนาดา แต่ก็ถูกแบ่งออกเป็นประเทศและรัฐอิสระถึง 17 ประเทศด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีครรัฐขนาดเล็กอีก 6 รัฐอันได้แก่นอร์วาลิกเตนสไตน์ มอลตา โมนาโก ซานมาริโน และนครรัฐวาติกัน คำถามที่เราควรให้ความสนใจก็คือการแบ่งแยกพื้นที่อันน้อยนิดออกเป็นรัฐเป็นประเทศจำนวนมาก เช่นนี้ก่อให้เกิดผลอย่างไรต่อการพัฒนาภูมิภาคยุโรปตะวันตก คำถามดังกล่าวอาจจะต้องใช้คำตอบที่ยืดยาวจึงจะตอบได้ครบถ้วนกระบวนความ ดังนั้นในที่นี้เราจึงจะพยายามเลือกแต่คำตอบที่คิดว่าจะมีประโยชน์และมีความเด่นชัดเท่านั้น

ถ้ามองในหลาย ๆ ด้าน ประเทศแต่ละประเทศได้ทำหน้าที่เป็นจุดกำเนิดของวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในยุโรป ก่อนที่จะถึงยุครถไฟการเคลื่อนไหวของประชาชนทำควมยากลำบาก คนส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตเคลื่อนไหวทำงานอยู่ภายในระยะทางที่สามารถเดินถึงได้เท่านั้น ดังนั้นกลุ่มชนจึงมักจะแยกกันอยู่เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย จวบจนกระทั่งสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรมที่พลเมืองยุโรปได้อยู่ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น มีการรวมกลุ่มใหญ่มากขึ้นกว่าเดิม

ก. บริเวณที่เป็นศูนย์กลาง (Core Areas) หมายถึงพื้นที่ที่เป็นแบบอย่างของวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งได้แพร่หลายหรือมีอิทธิพลเหนือภูมิภาคที่อยู่ใกล้เคียง อาทิเช่น บริเวณที่เป็นศูนย์กลางของชาติอังกฤษและฝรั่งเศส บริเวณที่อุดมสมบูรณ์ของอังกฤษนั้นได้แก่ ลุ่มแม่น้ำเชลส์ ส่วนของฝรั่งเศสได้แก่ลุ่มแม่น้ำแซง (Seine) และสาขา ศาสตราจารย์นอร์แมน ปาวนด์ ได้ขยายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ core areas ว่า จะต้องเป็นบริเวณที่ได้เปรียบกว่าที่อื่น กล่าวคือมีองค์ประกอบที่มีชีวิตชีวา มีความสามารถที่จะป้องกันตนเองจากศัตรูที่จะมารุกราน หรือจากศูนย์กลางที่อยู่ข้างเคียงได้ ที่สำคัญคือจะต้องสามารถผลิตผลผลิตส่วนเกินได้ และมีรายได้เหลือพอที่จะบำรุงกองทหาร เพื่อหนุนอำนาจทางการเมืองและขยายอาณาเขตให้กว้างขวางออกไปได้

บ่อยครั้งที่บริเวณที่เป็นศูนย์กลางเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน เพราะมีภาษาหรือศาสนาเดียวกัน แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ภาษาและความเชื่อทางศาสนาก็ยังเป็นพื้นฐานที่เข้มแข็งที่สุดที่ทำให้รัฐอยู่รวมกันได้ แผนที่แสดงการกระจายภาษาของยุโรปซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาษาใดใช้พูดที่ไหนบ้างนั้น จะพบว่าบ่อยครั้งเส้นแนวพรมแดนซ้อนทับไปกับ เส้นแนวแบ่งเขตภาษาพอดี และถ้าศึกษาแผนที่ในสมุดประวัติศาสตร์เก่า ๆ ก็จะพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงแนวพรมแดนอยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับว่าชนกลุ่มใดจะเข้ามาเมื่ออำนาจ และสามารถขยายตัวรุกรานเพื่อนบ้านได้มากน้อยเพียงใด

ข. วิวัฒนาการของนครรัฐ ลักษณะการปกครองที่รู้จักกันในนามของนครรัฐ (nation-state) เป็นองค์การอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่เพิ่งได้รับการพัฒนาเมื่อไม่นานมานี้เอง ในช่วงเวลาของการถอนตัวของอาณาจักรโรมันออกจากยุโรปตะวันตก มีการรวมตัวของประชาชนที่ใช้ภาษาเดียวกัน และท้ายที่สุดก็นำไปสู่รูปแบบการรวมตัวทางการเมืองในภายหลัง บางรัฐเช่นโปรตุเกสและสเปนรวมตัวกันก่อนประเทศอื่น ๆ เยอรมันแตกแยกออกเป็นแคว้นแคว้นย่อย ๆ และเพิ่งมารวมตัวเป็นประเทศเมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมานี้เอง บางประเทศเช่นฝรั่งเศสรวมตัวเป็นปึกแผ่นได้ภายใต้ความพยายามของกษัตริย์ผู้เข้มแข็ง บางแห่งก็เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มอิสระเล็ก ๆ หลายกลุ่ม เช่น สวิตเซอร์แลนด์

ไม่ว่าพื้นเพดั้งเดิมจะมาจากอะไรก็ตาม แต่ประเทศหลายประเทศของยุโรปตะวันตก รวมตัวกันขึ้นมาได้ด้วยความเต็มใจและความปรารถนาของพลเมืองที่อาศัยอยู่ในประเทศนั้น ๆ การแบ่งแยกยุโรปตะวันตกออกเป็นประเทศเล็กประเทศน้อยย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตและกิจกรรมของประชาชนนับล้านคนที่อาศัยอยู่ในเขตวัฒนธรรมเหล่านี้ เพราะแต่ละประเทศย่อมมีวิถีชีวิตและจัดการทรัพยากรของตนด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น รัฐบาลของประเทศยุโรปตะวันตกหลายประเทศมีความประสงค์ที่จะพึ่งตัวเองให้ได้ เพื่อให้พ้นจากความยากลำบากในยามสงครามหรือในกรณีฉุกเฉิน ซึ่งอาจจะถูกตัดขาดจากแหล่งต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้เอง เกษตรกรชาวยุโรปตะวันตกจึงมักจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล เพื่อให้ปลูกพืชที่จำเป็น ความช่วยเหลือดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจว่าจะปลูกพืชอะไร และปลูกที่บริเวณใด หากนโยบายการช่วยเหลือดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปแน่นอนที่รูปแบบการเกษตรในยุโรปตะวันตกจะผิดไปจากที่เป็นอยู่ในขณะนี้

ค. ความหลากหลายของชาติต่าง ๆ สิ่งที่น่าประหลาดใจชาวต่างชาติอย่างหนึ่งก็คือ ความหลากหลายและแตกต่างกันของชาติในยุโรปตะวันตก จริงอยู่ชาติเหล่านี้มีสิ่งที่เหมือนกัน อยู่หลายประการ แต่ก็มีอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่ต่างกันไป ลักษณะดังกล่าว เป็นลักษณะซึ่งเด่นมาก ของยุโรปตะวันตก

ประชากร เกือบหนึ่งในสิบของโลกอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้ การที่มีประเทศแบ่งแยกย่อยออกไปมากมีผลให้การใช้จ่ายการ เป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เท่าที่ควร นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาผู้นำและพลเมืองของยุโรปตะวันตก เริ่มตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการรวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการป้องกันทางทหาร เพราะชาติยุโรปตะวันตกสามารถฉีกกำลังทางเศรษฐกิจได้ก็จะกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ กลุ่มที่สามารถจากรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตรัสเซีย และถ้าเป็นไปได้จริง ๆ ก็เท่ากับว่า การแบ่งแยกหลากหลายทางการเมืองซึ่งได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วนั้นถึงกาลที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก นักสังเกตการณ์ได้แสดงความรู้สึกว่าขณะนี้ "สหรัฐยุโรป" (United States of Europe) กำลังเกิดขึ้นแล้ว แต่หลายท่านก็คัดค้านและมีความเห็นว่าความรู้สึกรักชาติของพลเมืองแต่ละประเทศ ได้หยั่งรากลึกเกินไปกว่าที่จะยอมสละความเป็นชาติของตนเองมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรัฐดังกล่าว ได้

4. แนวโน้มสู่การรวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของยุโรปตะวันตก ในระหว่างคำปราศรัยที่น่าประหลาดใจครั้งหนึ่งในปี 1946 ของผู้นำอังกฤษที่เลื่องชื่อคือเซอร์วินสตัน เชอร์ชิล ได้กล่าวไว้ว่า "ครอบครัวยุโรป.....ภายใต้โครงสร้างที่จะอยู่ได้ด้วยควมสันติ ในความปลอดภัย และในอิสรภาพ..... เราจำเป็นต้องสร้างรัฐของยุโรปขึ้น และนี่เป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ผู้เหน้อยยากนับร้อย ๆ ล้านคนได้ประสบกับความร่มเย็นและเป็นผู้มีความหวังที่จะทำให้ชีวิตมีค่าที่จะอยู่ต่อไป อีกครั้งหนึ่ง" คำปราศรัยดังกล่าวของเซอร์ชิลเป็นเพียงหนึ่งในหลาย ๆ เสียงที่พยายามให้ยุโรป รวมตัวกันขึ้นในช่วงของควมมืดมนที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากความเสียหายที่ได้รับจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ความรู้สึกของคนยุโรปในตอนนั้นมีคล้ายคลึงกันนั่นคือ การต่อสู้แข่งขันกันทางด้านลัทธิชาตินิยม และด้านเศรษฐกิจนำไปสู่สงครามอันรุนแรงที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนเลยในอดีต ผู้นำหลายท่านเริ่มตระหนักว่าความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่ทุกคนต่างรอคอยอยู่นั้น หากไม่ได้หรือจะไม่ประสบผลสำเร็จ

ความที่ทุกประเทศยังมุ่งปรับปรุงเฉพาะในประเทศอันมีอาณาเขตน้อยนิดของตนเท่านั้น การที่จะเติบโตทางเศรษฐกิจและสามารถแข่งขันกับมหาอำนาจคือสหรัฐและโซเวียตได้นั้นจำเป็นต้องรวมตัวกันในมาตราส่วนที่ใหญ่กว่าและมีประสิทธิภาพกว่าเดิม แต่ไม่ว่าแนวความคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจะเริ่มมีผู้เห็นด้วยมากเท่าใดก็ตาม ความรู้สึกแบบเดิม ความแตกแยกออกเป็นประเทศเล็กประเทศน้อยก็ได้ฝังลึกลงในความรู้สึกและยากที่จะเปลี่ยนแปลงใด ๆ ได้

ภายในระยะเวลาไม่กี่เดือนหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง ก็ได้เกิดองค์การใหม่ขึ้น 2 องค์การ ซึ่งแยกมาจากแผนการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีหรือแผนการมาร์แชลล์ (Marshall Plan) ที่สหรัฐเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป องค์การใหม่ทั้งสองคือองค์การร่วมมือทางเศรษฐกิจของยุโรป (The Organization for European Economic Cooperation-OEEC) และสหภาพการจ่ายเงินของยุโรป (The European Payments Union) สำหรับ OEEC นั้นมีสมาชิก 18 ประเทศ ซึ่งรวมทั้งประเทศที่วางตัวเป็นกลาง เช่น สวิตเซอร์แลนด์ ออสเตรีย สวีเดน และไอร์แลนด์ จะขาดไปก็เฉพาะประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก และฟินแลนด์ ซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลของโซเวียตในช่วงการชดใช้ค่าเสียหายจากสงครามอันยืดเยื้อเท่านั้น พอถึงปี 1948 ก็ได้มีข้อตกลงทั่วไปทางด้านภาษีและการค้า ซึ่งตกลงที่จะลดกำแพงภาษีระหว่างประเทศในยุโรปลง ในขณะที่เดียวกันก็มีการจัดตั้งองค์การนาโต (the North Atlantic Treaty Organization) หรือองค์การป้องกันร่วมกันแห่งแอตแลนติกเหนือขึ้น องค์การดังกล่าวเป็นองค์การความร่วมมือทางการทหารซึ่งมีประเทศสมาชิกได้แก่ แคนาดา สหรัฐอเมริกา และอีก 14 ประเทศในยุโรปตั้งแต่ไอซ์แลนด์ไปจนถึงตุรกี

จะเห็นได้ว่าประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเริ่มรวมตัวกันมากขึ้นทั้งนี้เพื่อความอยู่ดีกินดีและความปลอดภัยของประชาชนของตน ในช่วงเวลาดังกล่าวมีคณะกรรมการนานาชาติของกรณวนการเพื่อการรวมตัวของยุโรป ทำหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้นำด้านความคิดและเปิดโอกาสให้มีการอภิปรายกันในทุกระดั บ จุดประสงค์ของการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของคณะกรรมการชุดนี้นั้นมียิ่งกว่าการให้ความร่วมมือระหว่างประเทศเท่านั้น แต่แท้ที่จริงนั้นคณะกรรมการชุดนี้ปฏิบัติงานประหนึ่งเป็นสหภาพของรัฐต่าง ๆ ในยุโรป

พลังที่ได้รับความนิยมมากที่สุดอย่างหนึ่งคือ การตั้งประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้าของยุโรป (European Coal and Steel Community) ขึ้น ซึ่งรวมเอาฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก และประเทศในกลุ่มเบเนลักซ์เข้าด้วยกัน จุดประสงค์ประการหนึ่งของกลุ่ม ECSC คือประกันว่าถ่านหินจากแหล่งแควนรูท์ใน เยอรมันตะวันตกและเหล็กจากแควนลลอเรนในฝรั่งเศส สามารถขุดขึ้นมาได้เพียงพอที่จะส่งไปยังโรงงานอุตสาหกรรมเหล็กกล้าของยุโรปตะวันตกที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ความร่วมมือที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างประเทศในกลุ่มเบเนลักซ์ ฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก และเหมืองแร่มีขนาดใหญ่ทันสมัยขึ้นทำให้โรงงานสามารถผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และได้รับผลกำไรตอบแทนเพิ่มขึ้นตามมา

ผลสำเร็จที่ได้รับจากการตั้ง ECSC นำไปสู่ความร่วมมือกันในการจัดตั้งองค์การตลาดร่วมหรือประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (the European Economic Community) ขึ้นในปี 1957 ประเทศสมาชิกคือ อิตาลีร่วมกับฝรั่งเศส เยอรมันตะวันตก เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ ลักเซมเบิร์ก ซึ่งเป็นสมาชิกของ ECSC นั้นเอง จุดประสงค์สำคัญขององค์การตลาดร่วมยุโรปนั้นกว้างกว่าของประชาคมถ่านหินและเหล็กของยุโรป เพราะครอบคลุมความร่วมมือ ใ้รวมไปถึงสินค้าด้านอื่นๆ อีก เราพอสรุปวัตถุประสงค์ของ EEC ได้ดังต่อไปนี้

- ก. ยกเลิกภาษีสินค้าเข้า สินค้าออกระหว่างประเทศสมาชิก
- ข. ยกเลิกข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวอย่างเสรีของประชาชน การบริการและเงินทุนระหว่างประเทศสมาชิก
- ค. จัดตั้งนโยบายร่วมกันทางด้านเกษตรกรรมและการขนส่ง
- ง. จัดตั้งระบบที่ประกันการแข่งขันซึ่งกันและกัน
- จ. หาทางร่วมมือกันในนโยบายภายในของแต่ละประเทศและหาทางแก้ไขปัญหาคุลการค้า
- ฉ. ยกเลิกกฎหมายที่แตกต่างกันที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานขององค์การตลาดร่วม
- ช. จัดตั้งกองทุนสังคมเพื่อให้ความศึกษาและฝึกหัดคนงาน เพื่อให้มีมาตรฐานการครองชีพดีขึ้น
- ซ. จัดตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนของยุโรปขึ้น เพื่อช่วยเหลือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

๗. ถือว่าอาณาเขตของประเทศสมาชิกเป็นสมาชิกขององค์การด้วย

๘. จัดตั้งภาษีและนโยบายทางการค้ากับประเทศที่ไม่ได้เป็นสมาชิกของประชาคม
วัตถุประสงค์เหล่านี้จะเขียนมากกว่าที่จะทำ แม้จะมีความตั้งใจที่จะร่วมมือกันเป็น
อย่างก็ก็ตาม แต่สมาชิกของประเทศในยุโรปก็มีปัญหาทางการเมืองมากและในช่วงทศวรรษ 1960
ถึงขั้นเกิดจลาจลขึ้น ในขณะที่เกี่ยวกับประเทศในกลุ่มองค์การตลาดรวมค่อย ๆ เปลี่ยนนโยบาย
อนุรักษนิยม และชาตินิยมเป็นนโยบายการรวมตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองเพิ่มมากขึ้น พอถึง
ทศวรรษ 1970 ความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจขององค์การตลาดรวมก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป
ความสำเร็จขององค์การตลาดรวมทำให้หลายประเทศที่ยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก
ขอสมัครเป็นสมาชิกด้วย ได้แก่สหราชอาณาจักร เดนมาร์ก ไอร์แลนด์และกรีซ ซึ่งร่วมมือกับ
ประเทศสมาชิกเดิม คือ เบลเยียม ฝรั่งเศส สหพันธ์รัฐเยอรมัน อิตาลี ลักเซมเบิร์ก และเน-
เธอร์แลนด์ ทั้ง 10 ประเทศนี้เองที่มีบทบาทอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของยุโรป
ตะวันตก

5. รูปแบบของประชากรในยุโรปตะวันตก เราอาจคุ้นเคยกับรูปแบบการกระจายของ
ประชากรในยุโรปตะวันตกน้อยกว่ารูปแบบทางการเมืองมาก แต่เรื่องราวเกี่ยวกับประชากร เป็น
สิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเพียงแต่เรารู้ว่าประชาชนเลือกที่จะอยู่ที่ใด รวมตัวกันทำกิจกรรม
ณ ที่ใด จะทำให้เราได้เข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
ตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนในบริเวณนั้น ๆ

ในบทที่ 5 เราได้กล่าวถึงลักษณะสภาพแวดล้อมแล้วในฐานะที่เป็นองค์ประกอบอย่าง
หนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของประชากร อาทิเช่น สภาพแวดล้อมที่รุนแรงบริเวณที่สูงภาคตะวันตกเฉียง
เหนือ ทำให้บริเวณดังกล่าวมีประชาชนอยู่เบาบาง ในทางตรงกันข้ามบริเวณที่ราบใหญ่ของยุโรป
มีผู้คนอยู่หนาแน่น อย่างไรก็ตาม เราจะต้องระลึกอยู่เสมอว่าชาวยุโรปตะวันตกไม่ใช่จะอยู่ที่
อิทธิพลของสภาพแวดล้อมโดยสิ้นเชิง ในทางตรงกันข้ามเราอาจกล่าวได้ว่าชาวยุโรปตะวันตกทำ
ตัวเป็นนายของสภาพแวดล้อมทางกายภาพมากกว่าประชาชนในเขตวัฒนธรรมอื่นของโลก เสียอีก

ก. รูปแบบการกระจายของประชากร ประชากรเกือบ 350 ล้านคนของยุโรปตะวันตกตั้งถิ่นฐานหนาแน่นบริเวณที่ราบใหญ่ยุโรปโดยเฉพาอย่างยิ่งในบริเวณที่เป็นแหล่งถ่านหิน บริเวณที่มีประชากรหนาแน่นมากได้แก่ในประเทศเบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ นอกจากนี้ยังมีบริเวณลุ่มแม่น้ำโปแลงบริเวณที่ราบชายฝั่งภาคใต้ ที่ราบริมฝั่งแม่น้ำไรน์ ที่ต่ำของสก็อตแลนด์ บางส่วนของตอนกลางประเทศสหราชอาณาจักรและรอบ ๆ แอ่งลอนดอน บริเวณช่องโรน-โชน (the Rhone-Saone Corridor) ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส ที่ราบชายฝั่งโปรตุเกสและสเปน บริเวณดังกล่าวเหล่านี้มีประชากรหนาแน่นและเป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมืองของยุโรปตะวันตก ดังนั้นเราจึงควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ

ข. การเปลี่ยนแปลงของประชากรตามกาลเวลา เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่าการกระจายของประชากรนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตัวอย่างเช่นสมัยแรกเริ่มคริสต์ศตวรรษหรือเมื่อประมาณ 2 พันปีมาแล้วนั้น บริเวณที่มีประชากรหนาแน่นในยุโรปตะวันตก ได้แก่ชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นประเทศสเปน (ตอนใต้) ฝรั่งเศส อิตาลีและกรีซ ซึ่งเป็นที่ตั้งของอาณาจักรกรีกและโรมัน ส่วนแถบเหนือตั้งแต่เทือกเขาแอลป์ขึ้นไปมีประชากรอยู่เบาบางมาก

จากสถิติเกี่ยวกับจำนวนประชากรในยุโรปตั้งแต่ ค.ศ. 1 ได้เปิดเผยให้เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงประชากรที่น่าสนใจในยุโรปตะวันตกที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งจะเห็นได้ว่าในช่วง 8 ศตวรรษแรกจำนวนประชากรในยุโรปตะวันตกลดน้อยลง ทั้งนี้เป็นเพราะอาณาจักรโรมันค่อย ๆ เสื่อมลง ระบบเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งเริ่มแตกแยกออกจากกัน ในระยะเวลานี้ยุโรปประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น โรคระบาด ชาวปลาลาอาหารขาดแคลน และมีศัตรูรุกรานทางด้านเหนือคือพวก barbarians ส่วนทางด้านตะวันออกคือพวกฮัน มีประชากรล้มตายเป็นจำนวนมาก ในช่วง ค.ศ. 700 ชาวมุสลิมขยายอำนาจเข้ามายึดครองคาบสมุทรไอบีเรีย และคุกคามที่ถึงขุมเข้ามาถึงยุโรปตะวันตก ด้วยเหตุนี้เองในยุคนี้จึงถูกขนานนามว่ายุคมืดในประวัติศาสตร์ยุโรป

ต่อมา ยุคมืดเป็นสมัยของยุคกลาง ประชากรในยุโรปตะวันตกค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้นพอถึง ค.ศ. 1340 จำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นเป็น 57 ล้านคน ต่อมาในปี 1348 ได้เกิดกาฬโรคระบาดครั้งใหญ่ ระหว่างปี 1348 ถึง 1350 ประมาณกันว่าประชากรยุโรปเสียชีวิตด้วยโรคนี้นับ

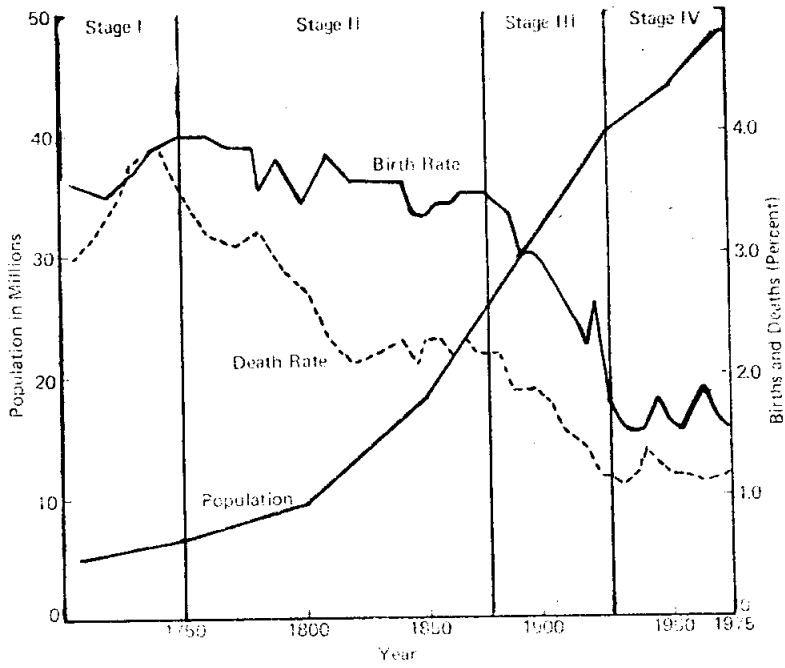
ประมาณ $\frac{1}{4}$ นอกจากนี้ยังเกิดสงครามร้อยปีและสงครามสามสิบปี ทำให้จำนวนพลเมืองลดลงเป็นจำนวนมาก

ก. การเปลี่ยนแปลงของประชากร (The Demographic Transformation)

เมื่อสงครามสามสิบปีสิ้นสุดลงในปี 1648 ยุโรปเริ่มมีความสงบมั่นคงอีกครั้งหนึ่ง ครอบครัวมีขนาดใหญ่เฉลี่ยแล้วมีบุตรครอบครัวละ 6-8 คน การที่มีขนาดใหญ่เป็นเพราะแทบทุกคนเป็นเกษตรกรที่จำเป็นต้องใช้แรงงานในไร่นาจำนวนมาก โรคระบาดที่เขยื้อนชีวิตคนเป็นจำนวนมากไม่ปรากฏในช่วงนี้ ระหว่าง ค.ศ. 1650-1750 ยุโรปตะวันตกมีประชากรเพิ่มขึ้นถึง 20 ล้านคน ใน ค.ศ. 1750 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรม ยุโรปตะวันตกมีประชากรรวมทั้งสิ้นประมาณ 100 ล้านคน และในปีนี้เองที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงประชากร รูป 7.2 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงประชากรในอังกฤษและเวลส์ จะสังเกตได้ว่ารูปนี้คล้ายกับรูป 1.4 ในบทที่ 1 ซึ่งกล่าวถึงทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงประชากรนั่นเอง

ระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงประชากรในอังกฤษและเวลส์ การเพิ่มของประชากรมีไม่มากนัก จำนวนประชากรค่อนข้างอยู่คงที่เพราะทั้งอัตราการเกิดและอัตราการตายสูง การใช้ชีวิตเป็นเกษตรกรรมแบบเก่าในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 18 ตอนปลายทศวรรษ 1730 อัตราการเกิดเท่ากับอัตราการตายพอดี ดังนั้นอัตราการเพิ่มจึงเท่ากับศูนย์หรือไม่มีเลย พอถึง ค.ศ. 1750 อัตราการเกิดยังคงสูงต่อไปในขณะที่อัตราการตายลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งลักษณะนี้เป็นระยะที่ 2 ของการเปลี่ยนแปลงประชากร การที่มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ถ้าหากเกิดขึ้นที่ภูมิภาคอื่นที่ไม่ใช่ยุโรปตะวันตกอาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ แต่โชคดีที่การปฏิวัติอุตสาหกรรมและการอพยพออกไปตั้งถิ่นฐานยังดินแดนอาณานิคมโพ้นทะเลได้เริ่มขึ้น จึงผ่อนเบาความกดดันจากปัญหาประชากรได้มาก การอพยพไปตั้งถิ่นฐานยังเป็นการนำผู้คนและวัฒนธรรมของยุโรปไปเผยแพร่ยังดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลกอีกด้วย

พอถึงปี 1880 ประชากรของอังกฤษและเวลส์เพิ่มขึ้นเป็น 26 ล้านคน ตอนนี้เราจะเริ่มเห็นว่าอัตราการเกิดของประชากรเริ่มลดลง วิธีการดำเนินชีวิตแบบสังคมเมืองอุตสาหกรรมเริ่มต้นขึ้น และทัศนคติเกี่ยวกับขนาดของครอบครัวเริ่มเปลี่ยนไป การมีลูกมากไม่ใช่ข้อได้เปรียบทางเศรษฐกิจอีกต่อไป เพราะเริ่มมีกฎหมายควบคุมการใช้แรงงานเด็ก และกฎหมายให้การศึกษา

รูป 7.2 การเปลี่ยนแปลงประชากรของอังกฤษและเวลส์

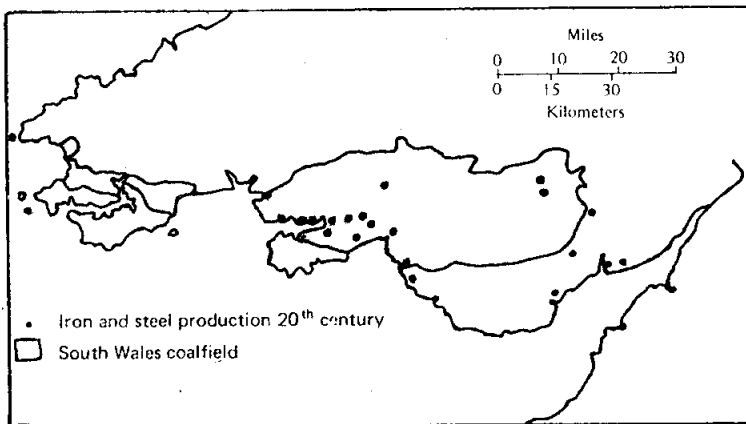
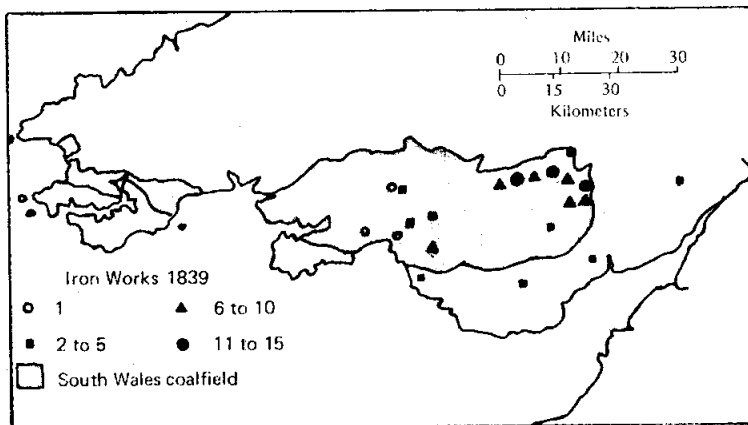
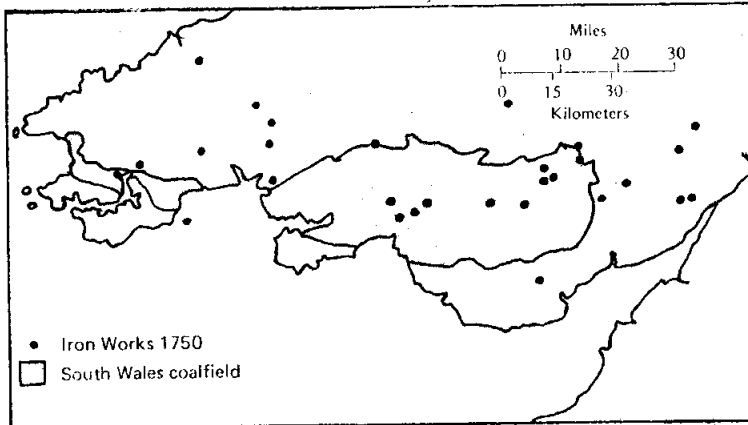
ภาพบังคับแก่เด็กทุกคน สตรี เริ่มบทบาทในการทำงานนอกบ้านและพยายามแสวงหาเสรีภาพจากการทำงานในบ้านและภาระที่จะต้องเลี้ยงดูลูกหลายคน กลางวัย ๆ ก็คือวิถีการดำเนินชีวิตหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลต่อการลดขนาดของครอบครัวลง ในขณะที่เดียวกันความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการแพทย์ การสาธารณสุข ก็ทำให้อัตราการตายลดลงด้วย อย่างไรก็ตามอัตราการเพิ่มเป็นไปอย่างช้า ๆ และความร่ำรวยมั่งคั่งที่สืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมและอารยธรรมครองดินแดนต่าง ๆ เป็นอาณานิคม ถูกแบ่งปันในมวลชนจำนวนมากที่ที่เคยปรากฏมาในประวัติศาสตร์ของมนุษยโลก

ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ของยุโรปตะวันตกกำลังอยู่ในระยะที่ 4 ของการเปลี่ยนแปลงประชากร มีอัตราการเกิดและอัตราการตายต่ำ ดังนั้นอัตราการเพิ่มจึงน้อยมากประมาณร้อยละ 1 หรือต่ำกว่า นักเศรษฐศาสตร์และนักวางแผนแสดงความคิดเห็นว่าสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องประสบปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการเพิ่มของประชากรแต่อย่างใด

แนวโน้มที่เริ่มต้นขึ้นในอังกฤษและเวลส์ดังกล่าวได้แพร่กระจายไปทั่วยุโรปจากตะวันตกไปตะวันออก พอถึงปีทศวรรษ 1930 ก็เป็นที่ประจักษ์กันว่าทุกประเทศในยุโรปได้ก้าวเข้าสู่ระยะที่ 4 ของการเปลี่ยนแปลงประชากรแล้ว ในขณะที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้น การกระจายของประชากรในยุโรปก็มีรูปแบบเปลี่ยนไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบของการประกอบอุตสาหกรรมการเป็นเมือง และเกษตรกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่มีประชากรเพิ่มขึ้น กล่าวคือมีการโยกย้ายประชากรจากภูมิภาคยุโรปใต้มาสู่หมู่เกาะอังกฤษและยุโรปกลาง สาเหตุของการโยกย้ายประชากรดังกล่าวจะได้อภิปรายต่อไป

6. รูปแบบของการประกอบอุตสาหกรรม ดังที่ได้อธิบายในตอนต้นของบทนี้แล้วถึงบทบาทของการเปลี่ยนแปลงการใช้พลังงานจากพลังงานน้ำมาเป็นถ่านหิน ทำให้บริเวณที่เป็นแหล่งถ่านหินกลายเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและชุมชนสำคัญขึ้นมา ลักษณะดังกล่าวเริ่มในอังกฤษและแพร่ไปยังส่วนอื่น ๆ ในยุโรปตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และคริสต์ศตวรรษที่ 20

ก. การย้ายที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม รูป 7.3 แสดงให้เห็นการย้ายที่ตั้งของอุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้าในบริเวณภาคใต้ของแคว้นเวลส์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1750 ถึงปัจจุบัน ในปี 1750 จะเห็นได้ว่าที่ตั้งของโรงงานกับบริเวณที่เป็นแหล่งถ่านหินไม่มีความสัมพันธ์กันแต่ประการ

รูป 7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งถ่านหินและแหล่งอุตสาหกรรมในบริเวณภาคใต้ของเวลส์ ระหว่าง ค.ศ. 1750 ถึงปัจจุบัน

โคทังสิน โรงงานตั้งอยู่กระจายทั่ว ๆ ไป เชื้อเพลิงที่ใช้คือไม้พื้นซึ่งต้องใช้เป็นจำนวนมากจนถึงขั้นป่าถูกทำลายและขาดแคลนไม้พื้นที่ใช้ในการถลุงเหล็ก (ดูรูป 7.3)

ต่อมาเมื่ออับราฮัม คาร์บี โคทังคลองใช้ถ่านโค้กในเตาถลุงเหล็กเป็นผลสำเร็จก็ได้เผยแพร่ออกไปยังโรงงานถลุงเหล็กในที่ต่าง ๆ ที่ตั้งของโรงงานในระยะนี้จึงนิยมอูญูริเวทที่มีถ่านหินสินแร่เหล็กและหินปูน อยู่ใกล้เคียงกัน ดังจะเห็นได้จากรูปของปี 1839 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีโรงงานถลุงเหล็กและผลิตเหล็กกล้าตั้งเกาะกลุ่มกันอยู่ในบริเวณแหล่งถ่านหิน

ในสมัยปัจจุบันอุตสาหกรรมดังกล่าวย้ายโรงงานมาตั้งอูญูริเวทชายฝั่ง เพราะจำเป็นต้องพึ่งพาวัตถุดิบคือสินแร่เหล็ก และเศษเหล็กจากต่างประเทศเนื่องจากสินแร่เหล็กในท้องถิ่นขาดแคลนลง การที่โรงงานอุตสาหกรรมเปลี่ยนที่ตั้งเช่นนี้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงทั้งต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม เราจะยังคงพบโรงงานและอาคารที่ถูกทอดทิ้ง เหมืองแร่ร้างกองดินระเกะระกะ ภูมิทัศน์ที่ทรุดโทรมปรากฏอยู่ทั่วไปในภูมิภาคอุตสาหกรรมดั้งเดิมของยุโรปตะวันตก

ข. ความสลบ้ข้ม ขอนของปัจจัยเกี่ยวกับที่ตั้ง ตัวอย่างเกี่ยวกับการโยกย้ายที่ตั้งของอุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้าในบริเวณภาคใต้ของแคว้นเวลส์นั้นเป็นตัวอย่างง่าย ๆ ตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น ที่จริงแล้วปัจจัยเกี่ยวกับการตัดสินใจใด ๆ ในการเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมสลบ้ข้ม ขอนมากกว่านี้มาก อาทิเช่นจะต้องพิจารณาถึงแหล่งและลักษณะวัตถุดิบที่ต้องใช้ เชื้อเพลิง แรงงาน ความชำนาญชำนาญของแรงงาน ตลาด การขนส่งวัตถุดิบและผลผลิตตลอดจนถึงนโยบายของรัฐบาล เงินทุนที่จำเป็น น้ำ และสภาวะอากาศที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้เองเราจึงไม่อาจกล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านี้ได้ทั้งหมด

สำหรับในหมู่เกาะอังกฤษ ฝรั่งเศส กลุ่มประเทศเบเนลักซ์ และเยอรมนี จะพบว่าแหล่งอุตสาหกรรมมีความสัมพันธ์กับแหล่งถ่านหิน ซาคีเหล่านี้เป็นประเทศแรก ๆ ที่พัฒนากิจการอุตสาหกรรมอย่างเข้มแข็ง เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มต้นขึ้นนั้น สามประเทศคือ อังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมนีผลิตสินคาอุตสาหกรรมไคมากกว่าร้อยละ 70 ด้วยเหตุที่ไคพัฒนาอุตสาหกรรมโดยมีถ่านหิน เป็นพลังงานสำคัญ ดังนั้นแหล่งถ่านหินจึงเป็นจุดศูนย์กลางของกิจกรรมอุตสาหกรรม จะมีข้อยกเว้นก็แต่บริเวณเมืองเอกของอังกฤษ และฝรั่งเศสเท่านั้นที่มีอุตสาหกรรมอยู่มากประเภทไม่ใช่เพราะเป็นแหล่งถ่านหิน แต่เพราะเป็นที่รวมของประชาชนจำนวนมากซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงเหมาะ

ที่จะเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมที่ต้องเอาใจและติดตามความเคลื่อนไหวของตลาด เช่นอุตสาหกรรมเกี่ยวกับรถยนต์ เป็นต้น

ก. การพัฒนาอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ในปัจจุบันบทบาทของถ่านหินในอุตสาหกรรมลดน้อยลงกว่าเดิมมาก มีประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาขึ้นภายหลัง ที่ไม่มีทรัพยากรถ่านหิน เช่นอิตาลีและสวีเดน ประเทศทั้งสองใช้ไฟฟ้าจากพลังน้ำเป็นหลัก และสาเหตุนี้เองที่ทำให้อุตสาหกรรมในอิตาลีกว่า 3/4 ตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขาลุ่มน้ำไป วัตถุประสงค์ถูกนำมาจากที่ต่าง ๆ ทั้งหมด ดังนั้นเมืองใดที่มีระบบการคมนาคมสะดวกจะได้เปรียบกว่าเมืองที่มีการคมนาคมขนส่งยากลำบาก นอกจากนั้นไฟฟ้าพลังน้ำสามารถจัดส่งไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ในราคาถูกเสมอทำให้การเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมสามารถยืดหยุ่นได้มากขึ้น ในสวีเดนก็เช่นกัน เราจะพบโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่รอบ ๆ กรุงสตอกโฮล์ม บนฝั่งทะเลบอลติกและรอบ ๆ เมืองกอตบอร์ก (Gothborg) บนฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติก โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ตั้งอยู่กระจัดกระจายผสมผสานเข้ากับภูมิทัศน์ทำให้ดูแล้วสบายตา ไม่น่าเกลียด เทอะทะเหมือนโรงงานอุตสาหกรรมเก่า ๆ ในเขตเมืองถ่านหินของอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี

ง. ภาษีและพรมแดนในฐานะปัจจัยเกี่ยวกับที่ตั้ง นโยบายเกี่ยวกับภาษีอากรและเส้นพรมแดนระหว่างประเทศเคยมีบทบาทสำคัญในการเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในอดีตแต่ในปัจจุบันปัจจัยทั้งสองเริ่มลดความสำคัญลงในสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ละประเทศในยุโรปตะวันตกจะตั้งกำแพงภาษีไว้สูงมากเพื่อปกป้องสินค้าของตน มีอยู่บ่อยครั้งที่อุตสาหกรรมเหล่านี้มีโรงงานที่หย่อนประสิทธิภาพและไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตรายใหญ่กว่าในต่างประเทศได้ แต่ที่อุดรคได้ก็เพราะมีกำแพงภาษีคอยป้องกันไว้ โรงงานที่ตั้งอยู่บริเวณพรมแดนประสบปัญหาเสียเปรียบเพราะเส้นพรมแดนเป็นอุปสรรคในการจำหน่ายสินค้า เนื่องจากภาษีอากรสูง นอกจากนั้นยังมีความหวาดกลัวการบุกรุกและความหวาดกลัวการบุกรุกและความเสียหายจากสงครามในยามเหตุการณ์กรณีบริเวณชายแดนตั้งเครียดอีกด้วย

ปัจจุบันปัญหาเหล่านี้กำลังถูกแก้ไขให้ลดน้อยลงในยุโรปตะวันตก สมาชิกกลุ่มตลาดรวมทั้งสิบประเทศได้ผนึกกำลังกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางเศรษฐกิจ ทำให้การเคลื่อนย้ายวัตถุดิบ แรงงาน เงินทุน และสินค้าสำเร็จรูปเป็นไปได้ด้วยความสะดวกและยอมเยา

7. รูปแบบของเกษตรกรรม ในยุโรปตะวันตกปัจจัยด้านวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพมีอิทธิพลรวมกันในการผลิตรูปแบบของกิจกรรมทางเกษตรกรรมที่แตกต่างกันไป แม้ว่าภูมิภาคนี้อาจจะใคร่ครวญว่ามีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมสูงมาก แต่เกษตรกรรมก็ยังคงเป็นกิจกรรมที่เด่นในการใช้ที่ดินอยู่ แม้แต่ในประเทศเล็ก ๆ เช่นเบลเยียมและลักเซมเบิร์ก ก็ยังมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกว่าครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ประเทศ

เมื่อพิจารณาลักษณะทางการเกษตรของยุโรปตะวันตกทั้งหมด จะพบว่ามีการเกษตรที่ต่างกันอย่างน้อย 3 ลักษณะ ได้แก่

ก. การทำสวนผักผลไม้ในเขตเมดิเตอร์เรเนียน บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนขึ้นชื่อในด้านเกษตรกรรมมาเป็นเวลานานแล้ว อากาศแบบเมดิเตอร์เรเนียนส่งเสริมให้ผักผลไม้หลายชนิดขึ้นได้ดี เช่นข้าวสาลีฤดูหนาว (ปลูกในฤดูหนาว เก็บเกี่ยวในฤดูร้อน) องุ่นและมะกอก ทนทานต่อฤดูร้อนที่แห้งแล้งได้ดี นำเงินเข้าสู่ภูมิภาคได้มาก นอกจากนี้ยังมีผักและผลไม้สด เช่น มะเขือเทศ แดงโม แอปริคอต องุ่น เพื่อรับประทานสด ๆ ตลอดจนถึงยาสูบ ซึ่งปลูกมากในอิตาลีและกรีซ

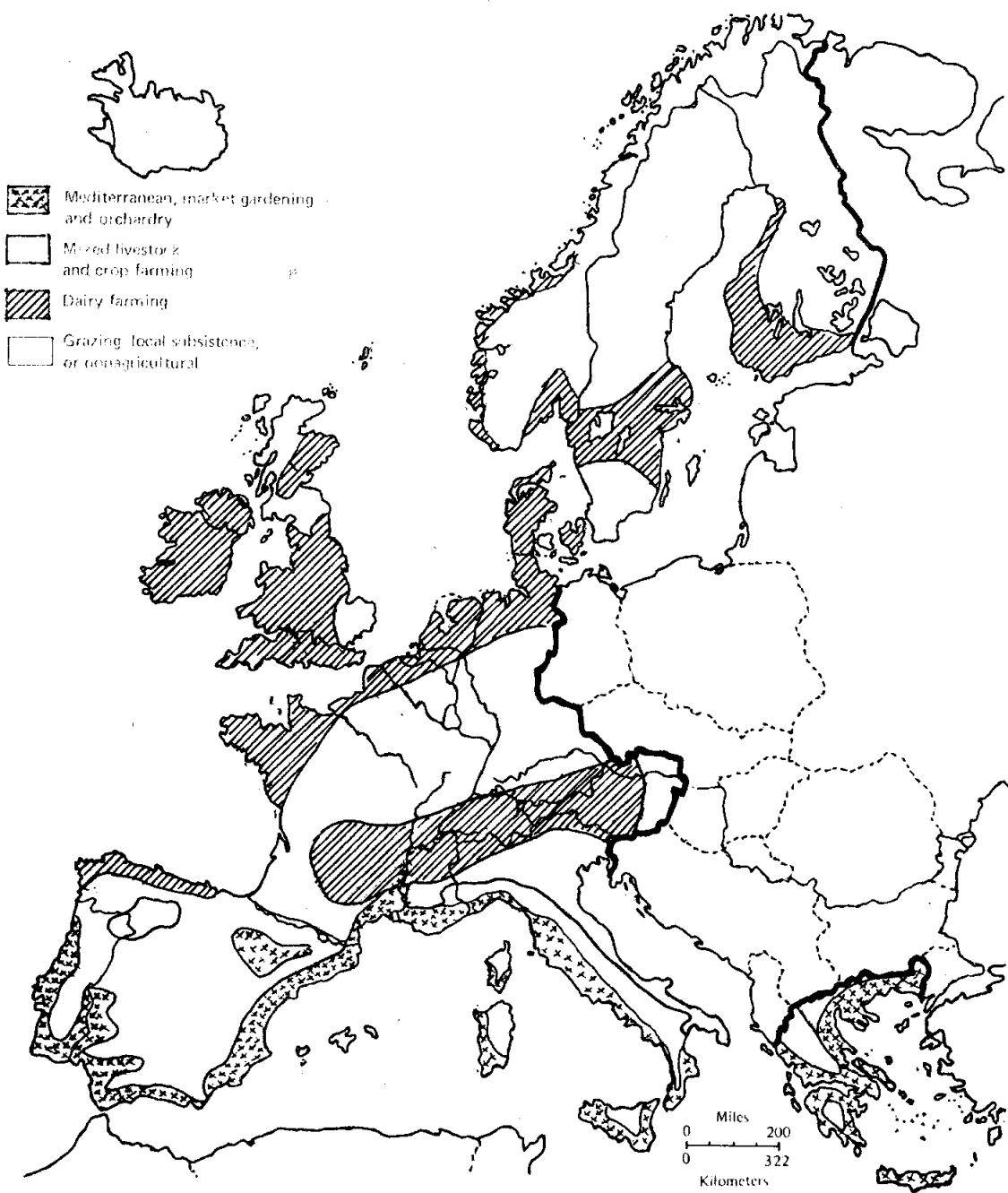
การทำสวนผักผลไม้ดังกล่าวเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมาก รายได้ที่ได้จากเกษตรกรรมได้กลายเป็นรายได้ที่ไม่ค่อยเลย การพัฒนาการเกษตรในบริเวณเมดิเตอร์เรเนียนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของยุโรปตะวันตกทั้งหมดที่เน้นการผลิตสินค้าที่แต่ละภูมิภาคมีความสามารถมากที่สุด ในขณะที่ชุมชนอุตสาหกรรมในประเทศแถบเหนือเทือกเขาแอลป์ขึ้นไป เช่น ในเยอรมนี ฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร กลุ่มเบเนลักซ์ และประเทศในคาบสมุทรสแกนดิเนเวีย เน้นการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม ประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียนก็ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตอาหารสดส่งไปขายยังชุมชนอุตสาหกรรมเหล่านั้น การปรับปรุงโครงสร้างการคมนาคมขนส่งให้สะดวกรวดเร็วทำให้สินค้าสดถึงมือผู้บริโภคก่อนเน่าเสียได้

นอกจากการทำสวนผักผลไม้ เกษตรกรในเขตเมดิเตอร์เรเนียนที่ทำการเลี้ยงสัตว์ประเภทแพะและแกะก็มีอยู่ประปราย ในบริเวณที่เป็นเขตภูเขาการเลี้ยงสัตว์จะเป็นแบบการย้ายที่ตามฤดูกาล (transhumance) โดยในฤดูร้อนฝูงสัตว์จะถูกต้อนขึ้นสู่เทือกเขาสูงเพื่อและเล็มหญ้าพอดถึงฤดูหนาวก็จะถูกต้อนกลับลงมาเลี้ยงบริเวณเชิงเขา

อนาคตของเกษตรกรรมในเขตเมดิเตอร์เรเนียนค่อนข้างแจ่มใส เพราะภูมิอากาศแบบกึ่งร้อนชื้นที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ที่ตั้งอยู่ใกล้ตลาดที่มีอำนาจการซื้อสูงและเป็นตลาดที่กำลังขยายตัวด้วย นั่นคือชุมชนเมืองของยุโรปเหนือ นอกจากนี้การเติบโตของอุตสาหกรรมในท้องถิ่นก็ทำให้ตลาดภายในขยายตัวขึ้นด้วย ปัญหาที่จะเกิดขึ้นก็คือ เมื่อมีการนำเอาเครื่องจักรมาใช้เพื่อการเกษตรมากขึ้น อาจจะทำให้การว่างงานขึ้นก็ได้ แต่ก็น่าจะแต่งตั้งความหวังว่าแรงงานส่วนเกินจากไร่นาจะเข้าไปช่วยในงานอุตสาหกรรมที่กำลังเจริญขึ้น

ข. ฟาร์มโคนม จากแผนที่ 7.4 แสดงให้เห็นว่าลักษณะการเกษตรเหนือเขตเมดิเตอร์เรเนียนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งคือ เป็นการทำฟาร์มโคนม เขตฟาร์มโคนมเริ่มจากหมู่เกาะอังกฤษ และคาบสมุทรบริตตานี (Brittany) ไปตามริมฝั่งทะเลเหนือและทะเลบอลติ สวีเดนแลนดิ อีกริ บริเวณหนึ่งที่มีการทำฟาร์มโคนมมากคือบริเวณเทือกเขาแอลป์ในสวิตเซอร์แลนด์และออสเตรีย ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของบริเวณที่มีการเลี้ยงโคนมคือ เป็นท้องถิ่นซึ่งมีพวกเชื้อสายเยอรมนีอยู่มาก คนกลุ่มนี้ชอบบริโภคผลิตภัณฑ์ประเภทนมเนยมากติดกับคนแถบเมดิเตอร์เรเนียนซึ่งใช้น้ำมันมะกอกในการปรุงอาหารแทนเนย นอกจากนี้บริเวณที่มีฟาร์มโคนมยังมีลักษณะอากาศค่อนข้างเย็น มีเมฆหมอกปกคลุมเสมอ ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกพวกข้าวสาลี เพราะมักจะฉุกเชื้อราทำลายก่อน แต่เหมาะที่จะปลูกหญ้าและพืชที่เป็นอาหารสัตว์ต่าง ๆ แถบเทือกเขาแอลป์การปลูกหญ้าตามไหล่เขาเชิงเขา เป็นการป้องกันการพังทลายของดินไปในตัว ปลูกพืชไร่อย่างอื่นไม่เหมาะเพราะดินชั้น ถ้าขึ้นไปบนที่สูง ๆ อากาศจะหนาวเย็นเกินไปทำการเพาะปลูกไม่ได้สักเช่นกัน แต่เหมาะที่จะใช้เลี้ยงสัตว์ในฤดูร้อน

ประเพณีอันยาวนานของการทำฟาร์มโคนมในยุโรปเหนือ เป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งนี้ดูจากชนิดของพันธุ์โคที่สำคัญเกือบทุกพันธุ์มีกำเนิดมาจากภูมิภาคนี้ เช่นวัวพันธุ์ Brown Swiss ถือกำเนิดมาจาก Schwyz Canton ในสวิตเซอร์แลนด์ตอนกลาง พันธุ์ Jersey และ Guernsey มาจากหมู่เกาะเล็ก ๆ ในช่องแคบอังกฤษใกล้ฝั่งฝรั่งเศส ส่วนพันธุ์ Holstein มาจากถิ่นเดิมที่รู้จักกันในนามของ Schleswig-Holstein ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเดนมาร์กกับเยอรมนี วัวพันธุ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำไปเผยแพร่ยังดินแดนไกลไกลต่าง ๆ ทั่วโลก เช่นในนิวซีแลนด์และออสเตรเลีย ในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา

รูป 7.4 ภูมิภาคเกษตรกรรมในยุโรปตะวันตก

ภายในเขตฟาร์มโคนมจะมีการปลูกผักผลไม้แบบ เข้มอยู่ด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่อยู่ใกล้ชุมชนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นตลาดที่มีความต้องการผักผลไม้สดเป็นจำนวนมาก

การเกษตรแบบฟาร์มโคนมมีรายละเอียดแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เช่นในเคนมาร์ก มีความชำนาญพิเศษในการผลิตเนยอ่อน กล่าวคือผลิตประมาณร้อยละ 16 ของเนยที่ขายกันในตลาดโลก นำนมที่เหลือจากการสกัดไขมันออกไปเพื่อทำเนยแล้ที่เรียกว่า skim milk ถูกใช้เป็นอาหารเลี้ยงสุกร ด้วยเหตุนี้เอง เคนมาร์กจึงขึ้นชื่อในการผลิตแฮมและเบคอนด้วย ส่วนในเนเธอร์แลนด์นั้นมีการเลี้ยงปศุสัตว์ในบริเวณทุ่งหญ้าที่อยู่ในเขตโพลเคอร์ ซึ่งมักมีระดับน้ำใต้ดินสูงทำให้ปลูกพืชหลายชนิดไม่ได้ ชาวคัชจึงเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในการผลิตเนยแข็ง นมข้น และนมผง ซึ่งได้ถูกส่งเป็นสินค้าออกไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก และในประเทศอังกฤษนิยมผลิตนมนมสำหรับให้ประชาชนในท้องถิ่นดื่ม

ด้วยเหตุที่มีย่านชุมชนอุตสาหกรรมของยุโรปตะวันตกที่หนาแน่น เป็นตลาดรับซื้อสินค้า ดังนั้นการทำฟาร์มโคนมจึงจะยังคงเป็นกิจกรรมทางการเกษตรที่สำคัญต่อไป แต่สิ่งหนึ่งที่จะเปลี่ยนแปลงก็คือฟาร์มขนาดเล็ก ๆ กำลังจะถูกกลืนโดยฟาร์มขนาดใหญ่ที่ใช้เครื่องจักร เครื่องกลเข้าช่วย และวิถีชีวิตของเกษตรกรแบบดั้งเดิมก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ค. การเกษตรแบบผสม คือมีทั้งการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดและเพาะปลูกด้วยในขณะเดียวกัน บริเวณที่อยู่ระหว่างการเกษตรแบบเมคเตอร์เรเนียนทางใต้ และการทำฟาร์มโคนมทางภาคเหนือมีการเกษตรแบบผสม ลักษณะทางธรรมชาติหลายประการส่งเสริมให้มีการเกษตรได้หลายประเภท นอกจากนั้นการที่มีการแบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นประเทศเล็ก ๆ หลายประเทศยังทำให้ยากที่เกษตรกรหลากหลายชนิดจะรวมตัวเป็นพื้นที่ใหญ่เดียวกัน ผลผลิตสินค้าเฉพาะประเภทหรือสินค้าชนิดเดียวกัน เหมือนกับการเกษตรในสหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และในสหภาพโซเวียตรัสเซีย

ที่จริงแล้วการเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกแบบผสมนี้เป็นลักษณะการเกษตรแบบเพื่อยังชีพที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยยุคกลาง บริเวณใดที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ก็จะทำการปลูกพืชผล เช่นแถบที่มีดินเลอสปกคลุม ซึ่งต่อเนื่องเป็นแนวยาวจากตอนเหนือของฝรั่งเศสไปจนถึงตอนกลางของเยอรมนี

บริเวณเชิงเขา ไหลเขา และที่สูงที่มีอากาศเย็นหรือหุบเขาที่มีดินเหนียวค่อนข้างหนาจะใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ อาทิ เช่น การเลี้ยงสุกรในกลุ่มเขือสายเยอรมัน ซึ่งจะเลี้ยงสุกรเป็นฝูงในบริเวณป่าดิบ นอกจากนี้การที่จะทำให้อุณหภูมิของสัตว์อยู่ในสมัยที่ยังไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ก็ทำได้ด้วยการปลูกพืชหมุนเวียนและใช้ปุ๋ยคอก ซึ่งถ้าพูดไปแล้ว เป็นวิธีการที่ดีมากเพราะไม่ทำลายระบบนิเวศและก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาวะแวดล้อมเช่น เกษตรกรรมในปัจจุบัน ความสมดุลกับธรรมชาติมีอยู่ต่อมาจนเมื่อประชากรเติบโตเกินขีดจำกัดที่ธรรมชาติจะรองรับได้ ดังนั้นในยุคกลางเราจึงพบว่ามิเหตุการณร้ายเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งในรูปของความอดอยาก และโรคระบาด

สมัยหลังยุคกลางเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นก็เริ่มมีการปรับปรุงการเกษตรให้ดีขึ้น เช่น มีการนำพันธุ์พืชใหม่ ๆ มาปลูก อาทิ มันฝรั่งขาว และข้าวโพด ซึ่งนำมาจากโลกใหม่ (สหรัฐอเมริกา) มันฝรั่งขึ้นได้ดีในบริเวณที่มีอากาศเย็นและชุ่มชื้นทางภาคเหนือ ในขณะที่ข้าวโพดชอบอากาศที่ร้อนกว่าทางภาคกลางของยุโรปตะวันตก ในปัจจุบันพืชทั้งสองชนิดมีบทบาทสำคัญยิ่งต่ออาหารของคนและสัตว์ นอกจากพืชชนิดใหม่ถูกนำมาเผยแพร่แล้ว ยังมีการนำเทคนิคใหม่ และปลูกพืชหมุนเวียนมาใช้ช่วยในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเริ่มในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18

ลักษณะที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ฟาร์มขนาดเล็กในยุโรปตะวันตกกำลังลดน้อยถอยลงอย่างรวดเร็ว ที่ดินขนาดเล็กเชื่อว่าจะอยู่รอดได้ต่อเมื่อการเกษตรเป็นกิจกรรมแบบเข้ม เช่น การทำสวนผักผลไม้คอกไม้ ส่วนการเลี้ยงสัตว์ก็หันไปเน้นพวกสัตว์ปีกหรือสัตว์ขนาดเล็กจำพวกสุกรเสียมาก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นก็เพราะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งรัฐบาลแต่ละประเทศมีนโยบายในการรับมือแตกต่างกันไป

8. รูปแบบของการเป็นเมือง สังคมเมืองเป็นสังคมที่มีบทบาทเด่นในยุโรปตะวันตกในปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองทั้งเล็กใหญ่ สังคมเมืองเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหานับพันขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก ก่อน ค.ศ. 1850 ยังไม่มีสังคมใดที่เรียกได้ว่าเป็นสังคมเมืองที่แท้จริง แต่พอถึงปี ค.ศ. 1900 สหราชอาณาจักรเป็นประเทศเดียวที่ถือว่ามีสังคมเมือง ในปัจจุบันกระบวนการเป็นเมืองกำลังเกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก

ก. การแพร่กระจายของเมืองในสมัยแรก บางคนอาจเข้าใจผิดไปว่าเมืองเป็นของใหม่ในยุโรปตะวันตก ที่จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ สิ่งใหม่ที่ใหม่นั้นคืออิทธิพลของรูปแบบและหน้าที่ของเมืองซึ่งได้กลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกันทั่ว ๆ ไปของสังคมยุโรปตะวันตก เมืองในยุคแรกที่เผยแพร่เข้าสู่ยุโรปได้แก่เมืองของชาวกรีกและฟินิเซียน (Phenicians) ที่ตั้งอยู่รอบ ๆ แอ่งเมดิเตอร์เรเนียนมีความรุ่งเรืองจากการค้าขาย ต่อมาชาวโรมันได้นำรูปแบบชีวิตแบบเมืองเข้าไปสู่ยุโรปตะวันตกในทุกภูมิภาคที่รบได้ชัยชนะและเข้ายึดครองให้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรโรมัน เมืองเหล่านี้ได้ปรากฏในแผนที่ 6.2 แล้ว ช่วงเวลาที่ยุโรปตะวันตกนำชีวิตแบบเมืองเข้าไปเรียนมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 3 จนถึงสมัยปัจจุบัน

ข. การเสื่อมสลายของชีวิตเมืองของชาวโรมัน เมื่ออาณาจักรโรมันสลายตัวลง การเป็นเมืองก็เสื่อมลงด้วย เมืองสมัยแรกอยู่ได้ด้วยการค้าขายแลกเปลี่ยนซึ่งรุ่งเรืองต่อเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองมีความมั่นคง เพราะมีกองทัพโรมันที่ทรงพลังเป็นผู้ควบคุมดูแล แต่เมื่อกองทัพอ่อนแอลง การค้าก็ตกต่ำไปด้วย สังคมหันกลับไปสู่ความเป็นอยู่แบบเพื่อยังชีพอีกครั้งหนึ่ง เมืองค้าขายกลับกลายเป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม บางเมืองถูกทอดทิ้งร้างไร้ผู้คน เมืองที่ยังคงอยู่ไม่กี่แห่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางศาสนา ซึ่งอยู่รอดมาได้จนผ่านยุคมืด เราพอสรุปได้ว่าชีวิตแบบชาวเมืองลดบทบาทลงในยุโรปตะวันตก จนกระทั่งยุคกลางเมืองการค้ามีความสำคัญขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ค. การกลับมาใหม่อีกครั้งหนึ่งของเมืองในยุคกลาง ในช่วงยุคกลางเมืองโรมันกลับฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งหนึ่งและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางการค้า นอกจากนั้นยังมีเมืองใหม่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกขอบเขตของอาณาจักรเดิม มีอยู่บ่อยครั้งที่เมืองใหม่หรือชุมชนใหม่เกิดขึ้นรอบ ๆ ปราสาทของขุนนางเจ้านาย ซึ่งสามารถให้ความพิทักษ์คุ้มครองแก่ประชาชนในละแวกนั้นได้ เมื่อชุมชนขยายขนาดใหญ่ขึ้นก็ได้ความรับรองทางกฎหมายให้มีสิทธิปกครองตนเองของขุนนางที่ปกครองยานั้น

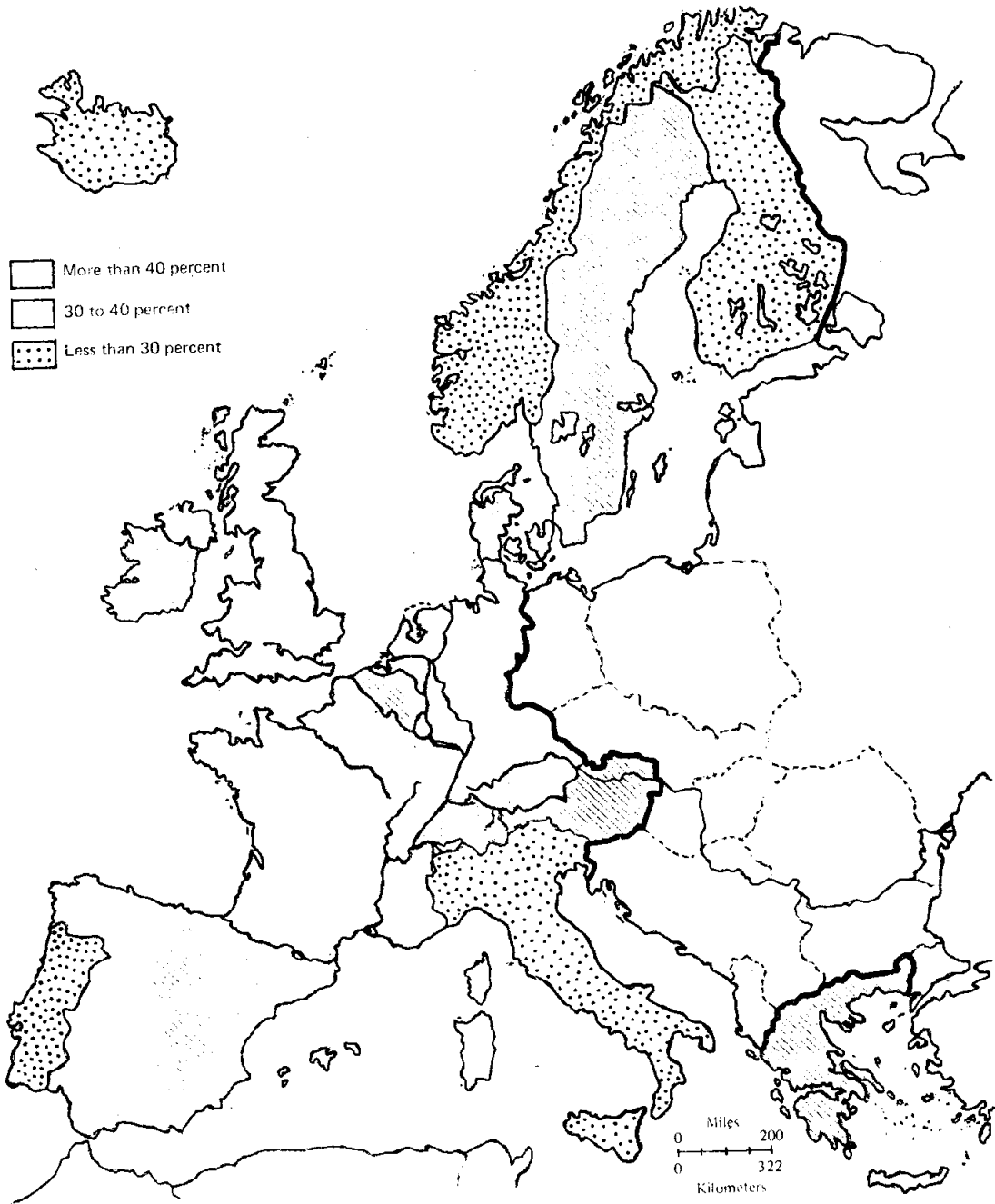
นักวิชาการหลายท่านกล่าวว่ามีอยู่ 3 สิ่งที่ทำให้เกิดเมืองสมัยกลางขึ้น อันได้แก่กฎหมาย (charter) กำแพงเมืองและตลาด รัฐบาลที่ปกครองตนเองจำเป็นที่จะต้องมีการกำแพงเมืองล้อมรอบ เพื่อป้องกันการรุกรานของชาติศัตรู เมื่อประชาชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทำให้เนื้อที่ที่ถูก

กำแพงล้อมอยู่ไม่พอเพียง ดังนั้นประชาชนจึงอยู่กันอย่างหนาแน่นแออัดมาก เต็มไปด้วยอาคารบ้านเรือน จะมีที่ว่างเพียงเล็กน้อยสำหรับเป็นถนนหนทาง เมืองในยุโรปปัจจุบันหลายเมือง ยังมีสภาพดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งไม่เหมาะแก่การใช้รถยนต์เพราะถนนมักจะสร้างไว้อย่างแคบคดเคี้ยว จากการศึกษาเมืองในเยอรมนีตะวันตก 141 เมืองพบว่า 3/4 ของถนนในเมืองเหล่านี้ก็ว่างไม่พอที่จะให้รถยนต์ 2 คันแล่นสวนกันได้โดยปลอดภัย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหามาตรการต่าง ๆ เพื่อจำกัดจำนวนรถยนต์ลงเป็น 1 คันต่อประชาชน 4-5 คน ความกดดันที่จะต้องจัดสรรที่จอดรถและขยายถนนให้กว้างขึ้นในเมืองเกิดอยู่ทั่วไปในภูมิภาคนี้ ในบางแห่งอาทิเมืองฟลอเรนซ์และโรมในอิตาลี และเมืองเอเธนส์ในกรีซ เกิดปัญหามลพิษจากท่อไอเสียรถยนต์ ทำอันตรายต่อโบราณสถานโบราณวัตถุที่ล้ำค่าซึ่งสร้างด้วยหินอ่อน ดังนั้นปัญหาเกี่ยวกับการจราจร จึงนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งที่เมืองในยุโรปตะวันตกกำลังประสบอยู่อากาศเป็นพิษและความแออัดเป็นผลที่เกิดจากความมั่งคั่งของชาวยุโรปตะวันตก

ง. อุตสาหกรรมและการเป็นเมืองในปัจจุบัน การพัฒนาอุตสาหกรรม คือ สาเหตุสำคัญที่นำรูปแบบการเป็นเมืองมาสู่ประชาชนชาวยุโรปตะวันตกเป็นจำนวนมหาศาลดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในปี 1800 ชาวอังกฤษราวร้อยละ 10 อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองที่มีประชากรตั้งแต่ 1 แสนคนขึ้นไป 40 ปีต่อมาตัวเลขดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นอีก 1 เท่าตัว เป็นร้อยละ 20 และในปี 1900 สังคมอังกฤษได้ถูกขนานนามว่าเป็นสังคมเมืองแห่งแรกของโลก

ในปัจจุบันยุโรปตะวันตกมีการเพิ่มของประชากรอย่างช้า ๆ แต่ในทางตรงกันข้ามกระบวนการเป็นเมืองกลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเสียยิ่งกว่า แผนที่ 7.5 แสดงให้เห็นบริเวณที่มีประชากรอยู่ในชุมชนเมือง ซึ่งมีขนาดตั้งแต่ 1 แสนคนขึ้นไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าบริเวณขอบนอก ๆ ของยุโรปตะวันตกส่วนใหญ่ประชาชนจะอาศัยอยู่ในชุมชนที่มีขนาดเล็กกว่า 1 แสนคน กล่าวคือมีถึงประมาณร้อยละ 70

จ. การขยายตัวของชานเมือง เราควรจะสังเกตไว้อย่างหนึ่งว่า "การเป็นเมือง" ในยุโรปตะวันตกนั้น ที่ถูกต้องควรจะเรียกว่าเป็นการขยายตัวของชานเมือง (suburbanization) มากกว่า แนวโน้มของการตั้งถิ่นฐานของชาวเมืองในยุโรปมีความคล้ายคลึงกับในภูมิภาคที่พัฒนาแล้วอื่น ๆ กล่าวคือประชาชนจะย้ายจากบริเวณที่หนาแน่นแออัดภายในเมืองออกไปสู่เขตชนบท

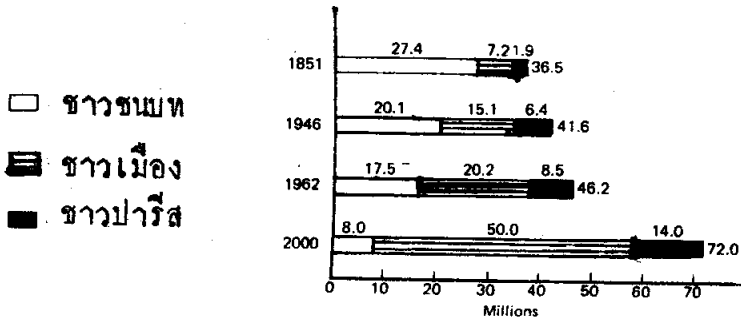

รูป 7.5 ประชากรในชุมชนเมืองที่ใหญ่กว่า 100,000 คน ในยุโรปตะวันตก

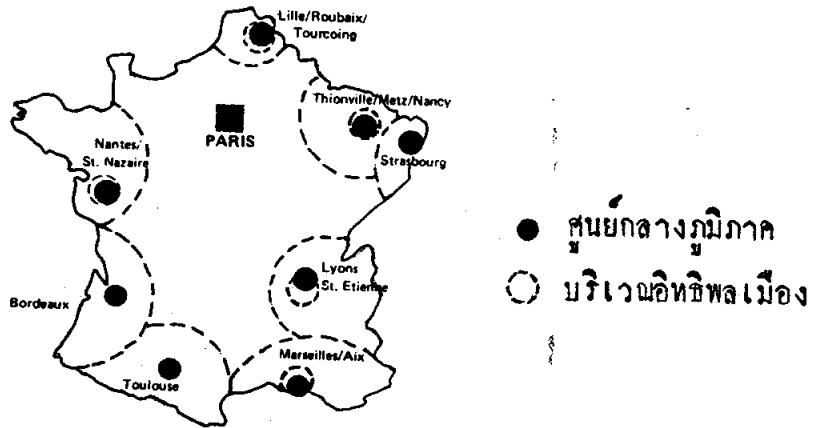
เกษตรกรรมที่อยู่รอบนอกเมืองมากยิ่งขึ้น อาทิเช่น ในอังกฤษและเวลส์ ในปี 1900 มีประชาชนเพียงร้อยละ 5 เท่านั้นที่จัดว่าเป็นชาวเมือง เมื่อสังคมมีความเจริญมากยิ่งขึ้น ที่ดินถูกตัดแปลงจากการใช้ประโยชน์แบบชนบทเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อกิจการค้าบริการด้วยอัตราร้อยละ 1 ต่อ 10 ปี ผลก็คือในปี 1972 เนื้อที่ร้อยละ 11 ของอังกฤษและเวลส์ถือว่าเป็นเมืองกระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้อังกฤษค่อย ๆ เปลี่ยนจาก "ดินแดนที่เขียวขจีแล่นารื่นรมย์" ไปเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือนและถนนหนทางมากยิ่งขึ้น ชาวยุโรปตะวันตกจำนวนไม่น้อยที่ไม่พอใจกับการขยายตัวของเมือง แต่ก็ไม่มีใครอาจจะหยุดยั้งได้

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็วก็คือ การขยายตัวของชานเมืองบ้านใหม่ ๆ ถูกสร้างขึ้นที่ชานเมืองรุกล้ำเข้าไปในที่ดินเกษตรกรรม ฝรั่งเศสถือว่าการเป็นเมืองเป็นปัญหาสำคัญของการวางแผนสิ่งแวดล้อมที่รัฐบาลจะต้องเข้าไปจัดการเอง ระหว่างปี 1954-1962 ประชาชนชาวฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 8.1 แต่ชาวเมืองเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 13.8 กราฟในรูป 7.6 แสดงให้เห็นจำนวนประชากรของฝรั่งเศสในปี 1851, 1946, 1962 และจำนวนที่คาดไว้ในปี 2000 เราจะเห็นได้ว่ากรุงปารีสเป็นชุมชนเมืองใหญ่ที่สุดของฝรั่งเศส นับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา วิธีควบคุมการเพิ่มของการเป็นเมืองก็คือพยายามสร้างเมืองหลักขึ้นตามภูมิภาคต่าง ๆ ให้ทำหน้าที่เสมือนเมืองหลวงของภูมิภาคนั้น ๆ ประกอบไปด้วยสถาบันการศึกษาชั้นสูง สถาบันการแพทย์ ที่ทำการรัฐบาล ศูนย์วัฒนธรรมและการคมนาคมขนส่ง ทั้งนี้เพื่อดึงให้ผู้คนออกไปจากนครเอกคือปารีส

จากการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของการเป็นเมืองในยุโรปตะวันตกนี้ เราได้พบว่าประเทศต่าง ๆ กำลังประสบกับการเปลี่ยนแปลงเมื่อวิถีชีวิตถูกเปลี่ยนไปจากเดิม ความกดดันจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ บางครั้งก็สามารถตัดแปลงเป็นที่ยอมรับได้ แต่บางครั้งก็ถูกคัดค้านต่อต้านไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามการเป็นเมืองในยุโรปตะวันตกมีเพิ่มมากขึ้นทุกที เช่นเดียวกับในภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก

รูป 7.6 ก. ประชากรชาวเมือง ชาวชนบท และในนครปารีส ปี ค.ศ. 1851 ถึง 2000

รูป 7.6 ข. ชุมชนเมืองในภูมิภาคต่างๆ และบริเวณที่อยู่ในอิทธิพลของเมือง

คำถามท้ายบทที่ 7

1. European - ness และ Europeanization หมายถึงอะไร จงอธิบาย พร้อมยกตัวอย่าง
2. เพราะเหตุใดประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตกจึงสังเกตเห็นผลประโยชน์ของการรวมตัวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จงยกตัวอย่างประกอบ
3. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงประชากรในอังกฤษและเวลส์ เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในทฤษฎี Demographic Transformation จงกล่าวถึงทฤษฎีนี้